

Recenzenci:

prof. dr hab. Kazimierz Obodyński
dr hab. prof. AWF Ryszard Cieśliński

Publikacja sfinansowana ze środków Urzędu Dzielnicy Bielany m. st. Warszawy

Korekta techniczna:

Rafał Rowiński, Piotr Wolski

Projekt okładki:

Piotr Wolski

ISBN 978-83-89630-96-4

Skład, druk i oprawa:

P.P.-H. „DRUKARNIA” Sp. z o.o. Sierpc, tel./ fax 024 275-19-35

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
Rozdział I. ROLA TURYSTYKI I REKREACJI RUCHOWEJ W PROCESIE WYCHOWANIA	7
1. <i>Dąbrowski A.</i> Turystyka i rekreacja w perspektywie edukacyjnej ..	9
2. <i>Denek K.</i> Aktywność krajoznawczo-turystyczna dzieci i młodzieży w edukacji szkolnej.....	15
3. <i>Dziubiński Z.</i> Socjalizacja przez turystykę – próba socjologicznego ujęcia.....	35
4. <i>Dąbrowski A., Podleśna – Dudicz K.</i> Kilka uwag w sprawie wartości wychowawczych turystyki i rekreacji ruchowej.....	47
5. <i>Nowocien J.</i> Uczestnictwo Polaków w zagranicznych wyjazdach turystycznych w latach 2000-2007	57
6. <i>Görner K., Bochenek M., Prusik Katarzyna</i> Czas wolny a aktywność turystyczna dzieci i młodzieży	67
7. <i>Mosz J.</i> Nieoczywistość wychowawczej funkcji turystyki	77
8. <i>Nowacki M.</i> Możliwości oddziaływania poprzez interpretację dziedzictwa na zmianę postaw i zachowań turystów	89
9. <i>Korbiel K., Jakosz I.</i> Samotne wędrówki – czy warto je podejmować?	101
10. <i>Pruszyńska – Bordas H.</i> Wychowawcza misja współczesnego krajoznawstwa	111
11. <i>Moszyńska B.</i> Turystyka zrównoważona i wychowanie proekologiczne.....	127
Rozdział II. WYCHOWAWCZE ASPEKTY TURYSTYKI I REKREACJI W UJĘCIU HISTORYCZNYM	143
1. <i>Chętmecki J.</i> Początki szkolnego ruchu krajoznawczo - turystycznego w Warszawie w latach 1906-1939	145
2. <i>Dębowski B.</i> Turystyka i krajoznawstwo w szkole po okresie transformacji ustrojowej	159
3. <i>Piekarski S.</i> Wychowawczo - patriotyczne aspekty działalności turystyczno - krajoznawczej kadry oficerskiej Wojska Polskiego w latach 1918 – 1939.....	171

**Akademia Wychowania Fizycznego
Józefa Piłsudskiego w Warszawie**

**WYCHOWAWCZE WARTOŚCI
TURYSTYKI I REKREACJI**

Redakcja naukowa

*Andrzej Dąbrowski
Rafał Rowiński*

Warszawa 2009

4. MacCannell D. Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej. Wyd. Literackie Muza SA, Warszawa, 2002.
5. Mosz J. Astroturystyka – w poszukiwaniu granic doświadczenia turystycznego, tekst w druku.
6. Mosz J. Turystyka w aspekcie dóbr nieekwiwalentnych. [W:] Drogi i bezdroża sportu i turystyki (red. Z. Dziubiński). Wyd. AWF, Warszawa, 2007.

dr Marek Nowacki

Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu
Wydział Turystyki i Rekreacji Katedra Ekologii Człowieka

**Możliwości oddziaływania
poprzez interpretację dziedzictwa
na zmianę postaw i zachowań turystów**
The possibilities of heritage interpretation's influence
on tourists' attitudes and behaviors

*„Poprzez interpretację – zrozumienie,
poprzez zrozumienie – szacunek,
poprzez szacunek – ochrona”*
(Freeman Tilden, 1977, s. 38)

Wprowadzenie

Interpretacja dziedzictwa¹ to różne formy aktywności, mające na celu przekazywanie zwiedzającym wiedzy, wyjaśnianie znaczeń i zależności dotyczących dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez wykorzystywanie oryginalnych obiektów i dostarczanie bezpośrednich doznań. Interpretacja może przybierać różnorodne formy: od prowadzenia pogadanek, oprowadzania wycieczek przez przewodnika, poprzez organizację wystaw, żywą interpretację realizowaną przez wykonawców przebranych w kostiumy z epoki, a na wydawaniu folderów i informatorów kończąc. Poprzez interpretację próbuje się kształtować u zwiedzających właściwe postawy i zachowania sprzyjające ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego a także postawy prospołeczne i patriotyczne. Ponieważ poprzez interpretację staramy się wzbogacać duchowo ludzi, można powiedzieć, że jest ona wartością dodaną do aktywności w czasie wolnym. Interpreterami² są więc piloci, przewodnicy, wykonawcy w historycznych kostiumach a także projektanci ekspozycji, paneli lub szlaków tematycznych, którzy poprzez swoją pracę

¹ ang. *heritage interpretation*

² Interpreter jest osobą zajmującą się interpretacją dziedzictwa, w odróżnieniu od interpretatora np. tekstów biblijnych (dyskusja na temat potrzeby rozróżnienia pojęć – zob. Beck i Cable 1998, s. 6).

edukują i wychowują, wzbogacają osobowość turystów, przekazują nowe idee, czasami skłaniają do odrzucenia starych przekonań i wpływają na zmianę postaw i zachowań. Interpreterzy pomagają turystom zorientować się w przestrzeni turystycznej, dostarczają informacji o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym a także o oferowanych w okolicy usługach turystycznych. Starają się także zainspirować turystów do dbania o dziedzictwo a także do wspierania działań organizacji zajmujących się jego ochroną.

Poza tym interpretacja dziedzictwa jest najbardziej ekonomiczną metodą zarządzania ruchem zwiedzających, gdyż znacznie łatwiej, taniej i efektywniej jest oprowadzać, uświadamiać i wychowywać zwiedzających niż powstrzymać, odstraszać lub karać i aresztować. Znacznie bardziej opłaca się przeciwdziałać zniszczeniom środowiska poprzez informowanie i uświadamianie turystów, niż naprawiać wyrządzone przez nich szkody (Knudson i in. 1999).

Wśród celów interpretacji, tzn. rzeczy wymiernych, które chce się za pomocą interpretacji dziedzictwa osiągnąć można wyróżnić: cele edukacyjne (a więc to, co zwiedzający powinni potrafić nazwać, wymienić, opisać, zilustrować itd.), cele behawioralne (to, co zwiedzający powinni potrafić zrobić, jak się zachować) oraz cele emocjonalne (to, co ma wywołać u nich zdziwienie, współczucie, smutek, poczucie winy, akceptację, dumę, itp.).

Zadania interpretacji dziedzictwa

Wśród najważniejszych zadań interpretacji dziedzictwa wymienia się informowanie społeczeństwa, budowanie tożsamości regionalnej, więzi z krajem ojczystym, jego historią i przyrodą oraz budowanie świadomości ekologicznej.

Dobrze poinformowane społeczeństwo stanowi ostoję demokracji. Decyzje polityczne lub wybory polityków, podejmowane przez ludzi o szerokich horyzontach myślowych, rozumiejących problemy lokalne i globalne, są dla społeczeństwa korzystne. Prowadzenie polityki w skali regionalnej jak i krajowej, wymaga informowania społeczeństwa o prowadzonych działaniach, tłumaczenia motywów podejmowanych decyzji czy rozpoczynanych inwestycji. Niepokoje społeczne towarzyszące rozszerzaniu granic Białowieskiego Parku Narodowego lub budowy obwodnicy wokół Augustowa są przykładem braku właściwej polityki informacyjnej dotyczącej dziedzictwa przyrodniczego (właściwej interpretacji dziedzictwa) w tych regionach i w całym kraju. Edukacja społeczeństwa i zmiana postaw na proekologiczne nie może ograniczać się tylko do klas szkolnych. Parki Narodowe, Parki Krajobrazowe i inne obszary przyrodniczo

cenne a także miejsca historyczne lub kulturowe są znakomitym miejscem do przekazywania wiedzy i oddziaływania na postawy zwiedzających je osób. Szlaki tematyczne budowane w sąsiedztwie ośrodków wczasowych, kurortów nadmorskich lub górskich, w centrach turystycznych są miejscami gdzie problematyka dziedzictwa przyrodniczego lub kulturowego może być interpretowana w różnorodny sposób i w różnej skali.

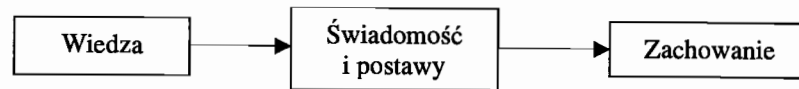
Kolejnym zadaniem interpretacji jest budowanie tożsamości regionalnej, więzi z krajem ojczystym, jego historią i przyrodą. Człowiek posiada potrzebę przynależności do innych i poczucia swojego miejsca w świecie. Obecnie problem tożsamości jest szczególnie ważny i aktualny. Różnorodność stylów życia, norm etycznych i światopoglądów, a także duże migracje ludności związane z poszukiwaniem pracy lub lepszych warunków życia powodują, że mamy do czynienia z kryzysem tożsamości osobistej oraz społecznej. Trudność udzielenia odpowiedzi na pytanie "kim jestem?", staje się przyczyną wielu problemów życiowych. Interpreter-przewodnik, nauczyciel lub projektant interpretacji, mogą pomóc zwiedzającym zauważyć cechy charakterystyczne rodzimego krajobrazu, dostrzec jego piękno i przez to umożliwić utożsamienie się z krajobrazem, z dziedzictwem przyrodniczym lub kulturowym. Tożsamość i duma narodowa wynikają z poczucia gdzie się żyje, ze znajomości środowiska, krajobrazu i ludzi, wśród których się żyje. Kształtowanie tożsamości polega na budowaniu więzi emocjonalnej z regionem, z jego krajobrazem, który jest odbiciem cech kultury jego mieszkańców, z jego historią i kulturą będącą dziedzictwem wielu pokoleń. Identyfikacja z regionem lub z krajem ojczystym, dostarcza pewności bycia u siebie i bycia sobą, przekłada się na poczucie bezpieczeństwa. To poczucie może zapobiec bezmyślnemu niszczeniu zasobów dziedzictwa i uświadomić konsekwencje takich zachowań. Osoby wzrastające w nieznanym, obcym dla siebie otoczeniu, mogą bezmyślnie je niszczyć, gdyż postrzegają je jako niepotrzebne a być może nawet jako niebezpieczne dla siebie. Podobnie jest, gdy ludzie nie znają kultury, obyczajów, postaw innych narodów. Są wtedy nietolerancyjni dla tych, którzy są „inni”, bo postrzegają ich jako niezrozumiałych i niebezpiecznych.

Ważnym zadaniem interpretacji jest także budowanie świadomości ekologicznej, a więc uświadamianie zwiedzającym konieczności zrównoważonego rozwoju i ochrony systemów ekologicznych. Niektóre z problemów, na które powinno się zwracać uwagę to np. (Reilly 1991 za Knudson i in. 1999): zanikanie warstwy ozonowej, globalne zmiany klimatu, zanikanie gatunków i zmniejszanie się bioróżnorodności oraz przekształcanie i niszczenie naturalnych siedlisk. Problemy te mogą być interpretowane zarówno na terenie dużych atrakcji turystycznych takich jak

Parki Narodowe, jak i podczas wycieczek jednodniowych (szkolnych lub rodzinnych) w najbliższej okolicy miejsca zamieszkania. Poprzez interpretację możliwe jest uświadomienie zwiedzającym pełnej złożoności świata w którym żyją, wskazanie sposobów ich rozwiązania i postępowania, zarówno w skali globalnej jak i w codziennym życiu. Globalna tematyka interpretowana w skali lokalnej, może obejmować takie tematy jak: znaczenie recyklingu, potrzebę racjonalnego wykorzystania surowców energetycznych, potrzebę oszczędzania wody pitnej, ograniczenie używania samochodu na korzyść alternatywnych środków komunikacji lub wagę zachowania osobliwości przyrodniczych regionu.

Teorie zmiany zachowań

Podstawą dla zrozumienia, w jaki sposób za pomocą interpretacji dziedzictwa można wpływać na zachowanie jest zrozumienie relacji pomiędzy wiedzą, postawami a zachowaniem. Początkowo, powszechnie akceptowano liniowy model zależności, który postulował, że wraz ze wzrostem wiedzy o środowisku, wzrasta do niego szacunek, który powoduje pozytywne postawy i troskę o środowisko, co automatycznie doprowadza do zmiany zachowań (Buttler 1993, Hungerford i Volk 1990).

Ryc. 1. Liniowa zależność pomiędzy wiedzą, postawami a zachowaniem
 Źródło: H.R. Hungerford, T.L. Volk, *Changing learner behavior through environmental education. Journal of Environmental Education*, 21(3), 1990, 8–21.

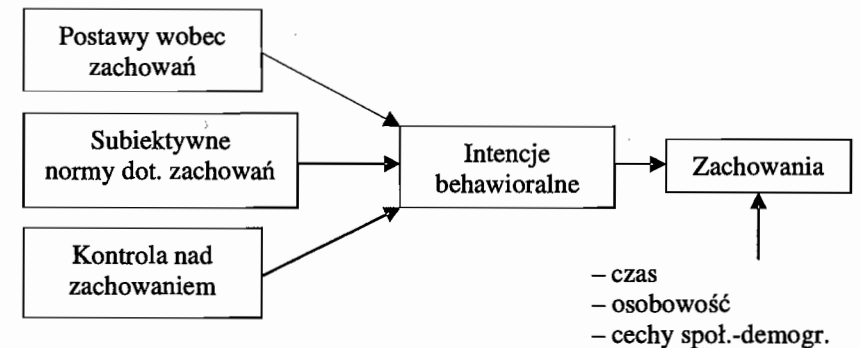
Badania empiryczne jednak nie potwierdziły pełnej funkcjonalności powyższego modelu (Hungerford i Volk 1990, Orams 1994). Teorię uwzględniającą bardziej złożone zależności pomiędzy wiedzą, postawami i zachowaniem zaproponowali Ajzen i Fishbejn (1980). Według teorii zaplanowanego zachowania³ czynnikiem decydującym o zachowaniach są intencje behawioralne, rozumiane jako czynnik motywacyjny wpływający na zachowanie. Według tej teorii istnieją trzy niezależne determinanty intencji:

- postawy wobec zachowań – indywidualne przekonania dotyczące zachowań, ich konsekwencji oraz oceny,
- subiektywne normy, czyli przekonania na temat tego, jak inni ludzie, z których opinią się liczymy, oceniają określone zachowanie,

³ ang. *Theory of Reasoned Action*

- kontrola nad zachowaniem, która odnosi się do poczucia trudności lub łatwości zachowania się w określony sposób, oparta na percepcji dot. możliwości, wiedzy i zdolności do takiego zachowania.

Czynniki te oddziałują na intencje behawioralne oraz na siebie na wzajem. Na zachowanie oddziałują także inne czynniki takie jak czas, osobowość i cechy społeczno-demograficzne.

Ryc. 2. Teoria zaplanowanego zachowania
 Źródło: I. Ajzen, M. Fishbein, *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Englewood Cliffs NJ. Prentice-Hill, 1980

Teoria zaplanowanego zachowania jest użyteczna, jeśli za pomocą interpretacji dziedzictwa można wpływać na przekonania zwiedzających (behawioralne, normatywne i kontrolne). Na ujęte w modelu zmienne można wpływać poprzez zastosowanie perswazji słownej lub modelowanie ról społecznych. Trzeba jednak pamiętać, że teoria ta ma zastosowanie głównie wtedy, gdy zachowania mają racjonalne źródła, nie dotyczy zaś zachowań spontanicznych, impulsywnych lub destruktywnych, z którymi często mamy do czynienia np. wśród dzieci i młodzieży.

Kolejny model – dwutorowości perswazji⁴ – opracowany przez Petty'ego i Cacioppo wyjaśnia proces przyswajania przekazu przez jednostkę (Petty i in. 1992). Zakłada on, że przekaz dociera do odbiorcy dwiema torami: centralnym i peryferyjnym. Tor centralny wymaga zaangażowania jednostki w przetwarzanie i ocenę argumentów i ma miejsce, kiedy jednostka jest mocno motywowana i posiada silną potrzebę poznania. Jeżeli dodatkowo przekaz perswazyjny jest poparty silnymi argumentami dochodzi do trwałej zmiany postawy. Gdy u odbiorcy występuje słaba motywacja i niewielkie

⁴ ang. *Elaboration Likelihood Model (ELM)*

możliwości przetwarzania przekazu mamy do czynienia z przekazem torem peryferyjnym. Wtedy wszelkie zmiany postaw przybierają charakter nietrwały. Model ten umożliwia zrozumienie różnicowanego wpływu przekazu interpretacyjnego. Jedni zwiedzający, posiadający szeroką wiedzę i silną motywację do jej wzbogacania, będą przyswajając przekaz torem centralnym, inni – o słabej motywacji i małym zainteresowaniu przekazywaną wiedzą – torem peryferyjnym.

Z kolei model zachowań prośrodowiskowych Hines'a i in. (1987) identyfikuje zmienne odpowiedzialne za zachowania prośrodowiskowe. Model zawiera zmienne kognitywne, psycho-społeczne i demograficzne. Postuluje, że na zachowania prośrodowiskowe mają wpływ indywidualne intencje do podjęcia określonych zachowań. Na intencje mają wpływ takie czynniki jak:

- wiedza o istniejącym problemie środowiskowym,
- wiedza o możliwości działań na rzecz środowiska oraz umiejętność wprowadzenia tej wiedzy w życie,
- czynniki osobowościowe obejmujące postawy, kontrolę nad zachowaniem i odpowiedzialność osobista.

Poza tym o zachowaniach prośrodowiskowych decydują także czynniki sytuacyjne takie jak presja ekonomiczna i społeczna, które mogą osłabiać lub wzmacniać te zachowania (Littlefair 2003).

Jeszcze inaczej związek pomiędzy postawami a zachowaniem wyjaśnia teoria autopercepcji⁵ (samopoznawania) Bema (1967). Zgodnie z nią, jednostki uzyskują wiedzę o swoich postawach dzięki obserwacji własnego zachowania, sytuacji w jakich się ono objawia i wyciąganiu wniosków (np. skoro jeżdżę na rowerze to muszę to lubić). Wykorzystując tę teorię w celu zmiany niepożądanych zachowań turystów, interpreterzy powinni stanowczo komunikować i egzekwować rozporządzenia dotyczące właściwego zachowania. Z początku turyści podporządkują się im ze względu na obawę ukarania, za złamanie obowiązujących przepisów. Jednak z czasem zachowania te zostaną przyswojone jako własny wybór lub zmienione zostaną postawy i przekonania w celu uzasadnienia takiego zachowania (Knudson i in. 1999). Teoria ta znajduje zastosowanie zwłaszcza w sytuacjach, gdy wymogi ochrony obszaru wymagają podejmowania zdecydowanych kroków.

⁵ ang. self-perception theory

Skuteczne oddziaływanie na zmianę zachowań

Skuteczne oddziaływanie wymaga dostarczenia turystom takich wrażeń, które wpłyną na zmianę ich postaw i zachowań. Proponowany schemat postępowania składa się z trzech kolejnych etapów: wprowadzającego, uświadamiającego i zachęcającego do działania. Schemat ten może być realizowany zarówno przez przewodników podczas wycieczek, jak i w formie paneli interpretacyjnych ustawionych na szlaku tematycznym, jak również w postaci innych form interpretacji (Beck i Cable 1988, Knapp 1995).

1. Etap wstępny obejmuje dostarczenie zwiedzającym ogólnej wiedzy o interpretowanym dziedzictwie:
 - przedstawienie ogólnych informacji o położeniu, infrastrukturze turystycznej w regionie oraz innych praktycznych informacji,
 - uświadomienie roli, jaką interpretowane dziedzictwo odgrywa w skali regionu, kraju i świata,
 - wyjaśnienie założeń polityki regionalnej i jej konsekwencji dla interpretowanego dziedzictwa,
 - zainteresowanie zwiedzających problemami środowiska poprzez dostarczenie wrażeń, pogłębionej wiedzy i zadowolenia wynikającego z poznania dziedzictwa.
2. Etap uświadamiania wspólnej własności dziedzictwa:
 - uświadamianie zwiedzającym wspólnej własności i odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa,
 - zachęcanie do zdobywania wiedzy, ustosunkowania się i prób rozwiązywania problemów ochrony dziedzictwa.
3. Etap zachęcania do działania:
 - zachęcanie zwiedzających do podejmowania konkretnych działań mających na celu ochronę zasobów dziedzictwa,
 - rozwijanie umiejętności wyboru działań umożliwiających poprawę stanu zasobów dziedzictwa i wybór niezbędnych kierunków działań.

Najskuteczniejszym sposobem zastosowania powyższego schematu jest dostarczenie zwiedzającym wrażeń, które zostaną wywołane w kolejnych ww. trzech etapach.

Przekazywanie zwiedzającym własnego punktu widzenia

Przekazując zwiedzającym własny punkt widzenia na problematykę ochrony dziedzictwa, można zaszczerpić te ideały, które ukierunkują sposoby postępowania w życiu codziennym. Interpreter powinien starać się stworzyć nić porozumienia, która wytworzy wspólnotę myśli pomiędzy nim

a zwiedzającymi. Aby tego dokonać i zaangażować zwiedzających, sam musi być wywołać wrażenie bycia zaangażowanym w interpretowaną tematykę. Własny punkt widzenia powinien być prezentowany w sposób obiektywny, bez wyolbrzymiania zalet i bez pomniejszania wad. Wartościowa wizja powinna przemawiać sama za siebie.

Można zastosować dwie różne strategie motywowania zwiedzających: wzbudzenie obaw lub pobudzanie pragnień. Efektem prezentowania negatywnych wizji jest wzbudzenie obaw. Pozytywne wizje pobudzają pragnienia. O ile wzbudzenie obaw powoduje krótkotrwałe zmiany postaw lub zachowań, to pobudzanie pragnień wywołuje zmiany trwałe. Wizje urzeczywistnią się tylko wtedy, gdy zwiedzający poczują, że są one w stanie odmienić życie. Powinni więc uwierzyć, że mogą odmienić swoje postępowanie nie dlatego że muszą, ale dlatego że chcą (Beck i Cable 1998).

Niektóre z elementów prezentacji wpływają na efektywność przekazywania wizji. Są to pogodny, optymistyczny, wyraźny ton, prezentowanie ambitnych celów (znaczące cele nie zrażą tych przekonanych do wizji a nieważne cele nie pociągną niezdecydowanych), wskazywanie na korzyści osobiste (np. jak wprowadzić proponowane zmiany w codziennym życiu). W miarę rozwijania prezentacji należy zwiększać oddziaływanie na emocje słuchaczy (Kawasaki 1991).

Prowokowanie – umiejętność mówienia niewygodnej prawdy

Posługiwanie się przez interpretera prowokacją jest ważnym instrumentem oddziaływania na wrażenia zwiedzających. Prowokację można zastosować, gdy prezentowana koncepcja jest niepopularna i wywołuje konflikt z rozpowszechnionymi w społeczeństwie poglądami. Taki konflikt poglądów ma dużą wartość edukacyjną, gdyż może doprowadzić do wyjaśnienia sedna interpretowanego problemu. Fakt, że podczas takiej prezentacji wywołuje się znaczne emocje powoduje, że pozostanie ona długo w pamięci zwiedzających i może trwale wpłynąć na ich postawy i zachowania.

Aby wzbudzić zaufanie do przekazu należy (Beck i Cable 1998):

- postępować rozsądnie, być opiekuńczym, wrażliwym i kompetentnym,
- jeśli słuchacze podzielają kontrowersyjny pogląd interpretera, prezentacja powinna wzmocnić istniejące przekonania i mieć charakter motywujący do działania,
- jeśli słuchacze nie podzielają poglądów interpretera, dla uzyskania porozumienia należy zacząć od powszechnie akceptowalnych prawd i dalej tak budować strukturę prezentacji, aby minimalizować różnice pomiędzy sposobem postrzegania problemu przez interpretera

i zwiedzających. Koncentrować się na faktach i niezbywalnych dowodach oczywistych dla obu stron,

- jeśli słuchacze są obojętni lub apatyczni – starać się uzmysłwić im wagę zagadnienia oraz że dotyczy ono ich przyszłości,
- jeśli grupa słuchaczy jest zróżnicowana, należy zastosować kombinację powyższych technik.

Interpreterzy zobligowani są do przekazywania obiektywnej prawdy. Powinni zwracać uwagę na nie do końca rozwiązane problemy, lub na te, co do których toczą się jeszcze spory. Jeżeli natomiast bezsprzecznie stwierdzono, że określone działania są właściwe lub szkodliwe, powinni to jasno i wyraźnie wyjaśnić.

Studia nad zmianami zachowań

Szereg badań potwierdza skuteczność oddziaływania interpretacji dziedzictwa na zmianę zachowań (wg Littlefair 2003). Program interpretacyjny prowadzony na terenie Parku Narodowego w Tasmanii, złożony z przedstawień kukielkowych, prezentacji audiowizualnej, działań rangersów i akcji plakatowej skutkowało spadkiem liczby wypadków, nielegalnie palonych ognisk, zabieraniem przez turystów swoich śmieci z obszaru i zmniejszeniem penetracji obszaru poza wyznaczonymi szlakami (O'Loughlin 1988). Inny program edukacyjny z zakresu ekologii prowadzony na obozie dla dzieci w Parku Narodowym Redwood w Kalifornii, spowodował wzrost zachowań proekologicznych wśród dzieci, nakłanianiem rodziców do sortowania śmieci, kupowania produktów ekologicznych i jazdy rowerem w zastępstwie samochodu (Dresner i Gill 1994). Z kolei dwie formy edukacji zastosowane łącznie: pogadanka i demonstracja właściwych zachowań, znacząco zredukowały dotykanie przez nurków rafy w Parku Narodowym Ras Mohammed w Egipcie (Medio i in. 1997). Jeszcze więcej, bo aż cztery techniki interpretacji łącznie, zastosowano w eksperymencie na kempingu w rezerwacie Army Corps of Engineers w Wirginii: folder o niewłaściwych zachowaniach i ich konsekwencjach oraz sposobach ochrony miejsc biwakowych, folder i kontakt osobisty umundurowanego rangersa oraz folder, kontakt osobisty rangersa i asysta przy instruowaniu osób o niewłaściwym zachowaniu. Stwierdzono, że sam folder zredukował niewłaściwe zachowania o 50%, folder wraz z kontaktem osobistym do 80%, natomiast wszystkie trzy techniki nie spowodowały dalszej redukcji niewłaściwych zachowań (Olivier i in. 1985). Różnorodne techniki interpretacji zastosowano także w badaniach prowadzonych w Parku Narodowym Petrified Forest w Arizonie. Wykorzystano tablice informacyjne, pisemne zobowiązania

i umundurowanych wolontariuszy. Stwierdzono, że wszystkie trzy sposoby znacząco obniżyły zabieranie przez turystów kawałów skamieniałych drzew. W największym stopniu oddziaływał kontakt z umundurowanym wolontariuszem, a w najmniejszym tablice (Widner i Roggenbuck 2000).

Podsumowanie

Interpretacja dziedzictwa poprzez przekazywanie informacji i wywoływanie wrażeń stymuluje procesy zmiany postaw i zachowań turystów i innych osób zwiedzających atrakcje turystyczne. Interpreterzy jako pracownicy muzeów, parków narodowych lub innych atrakcji turystycznych pomagają zwiedzającym zrozumieć cele funkcjonowania tych placówek lub obszarów chronionych, przez co przyczyniają się do ich ochrony jak i zjednują poparcie dla działań organizacji zarządzających nimi. Ważną korzyścią oddziaływania interpretacji dziedzictwa na turystów jest przenoszenie nabytych zachowań i postaw do życia codziennego oraz modyfikowanie codziennych nawyków. Teorie zmiany zachowań i perswazji sugerują, że najbardziej skutecznym sposobem oddziaływania na zwiedzających jest delikatna perswazja, wykorzystująca argumenty oparte na faktach, inspirująca do głębokiego namysłu, skłaniająca do zmiany postaw i zachowań. Szereg badań potwierdza skuteczność oddziaływania interpretacji na zachowania turystów.

W świetle powyższych rozważań należy podkreślić potrzebę wprowadzenia do programów szkoleń przewodników i pilotów oraz programów nauczania na kierunku turystyka i rekreacja wyżej omówionych treści. Należy wyrazić nadzieję, że przewodnicy, piloci wycieczek i inne osoby zajmujące się interpretacją dziedzictwa w Polsce, będą oddziaływać na turystów w celu kształtowania prośrodowiskowych i prospołecznych postaw. Autor pragnie podkreślić potrzebę prowadzenia także w Polsce badań weryfikujących skuteczność oddziaływań interpretacji na zmianę zachowań i skuteczność zaproponowanych metod w polskich warunkach.

Piśmiennictwo

1. Ajzen I., Fishbein M. *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Englewood Cliffs NJ. Prentice-Hill, 1980.
2. Beck L., Cable T. *Interpretation for 21st Century. Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*. Sagamore Publishing. Champaign, IL., 1998.
3. Bem, D. J. Self-perception: An alternative interpretation of cognitive dissonance phenomena. *Psychological Review*, 74, 1967, 183-200.

4. Butler J.R. Interpretation as a management tool. [W:] *Parks and protected areas in Canada: Planning management*. (red. P.Dearden i R.Rollins), Oxford University Press: Toronto, 1993, 211–224.
5. Dresner M., Gill M. Environmental education at summer nature camp. *Journal of Environmental Education*, 25 (3) 1994, 35–41.
6. Hungerford H.R., Volk T.L. Changing learner behavior through environmental education. *Journal of Environmental Education*, 21(3), 1990, 8–21.
7. Kawasaki G. *Selling the Dream, How to Promote Your Product, or Ideas and Make a Difference Using Everyday Evangelism*. Harper Collins. New York, 1991.
8. Knapp, D. Moving Beyond Tilden: Producing Behavior Change Goals for Environmental Education. *Legacy*, 6(1), 20–23, 1995.
9. Knudson D., Cable T., Beck L. *Interpretation Cultural and Natural Resources*. State College. PA: Venture, 1999.
10. Littlefair C.J. *The Effectiveness of Interpretation in Reducing the Impacts of Visitors in National Parks*. Griffith University. 2003.
11. Medio D., Ormond R.F.G i Pearson M. Effect of briefing on rates of damage to corals by SCUBA divers. *Biological Conservation*, 79 (1), 91–95.
12. Olivier S.S., Roggenbuck J.W. i Watson A.E. Education to reduce impacts in forest campgrounds. *Journal of Forestry*. 83 (4), 1985, 234–236.
13. O'Loughlin T. *Wilderness education project report*. Department of Lands, Parks and Wildlife (Tasmania) and Australian National Parks and Wildlife Service. Hobart, 1988.
14. Orams, M. Creating effective interpretation for managing interaction between tourists and wildlife. *Australian Journal of Environmental Education*. 10, 1994, 21–34.
15. Tilden F. *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1977.
16. Petty R.E., McMichael S. i Brannon L.A. *The Elaboration Likelihood Model of Persuasion: Applications in Recreation and Tourism*. [W:] *Influencing Human Behavior*. (eds. M. Manfredi), Sagamore Publishing Inc. Champaign, Illinois, 1992.
17. Widner C.J. i Roggenbuck J.W. Reducing theft of petrified wood at Petrified Forest National Park. *Journal of Interpretation Research*. 5 (1), 2000, 1–18.
18. Wilson E. *The Diversity of Life*, The Penguin Press, London 1992, 351.